

**WÄHL-
LISTE**

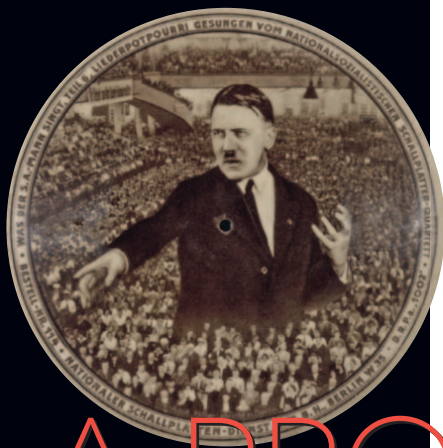
10

10 10 10

**Der Schlag
muss sitzen!**

**Nationalsozialistische -
Deutsche Arbeiterpartei
卐 (HITLER-BEWEGUNG) 卐**

A PROPAGANDÁRÓL A MEIN KAMPFBAN

A propaganda központi szerepet játszott a náci hatalom megszerzésében, az uralmi rendszer konszolidálásában, majd biztosításában. Hitler már 1922-ben foglalkozott a propagandával, majd a *Mein Kampf*-ban külön fejezetet szánt a kérdésnek. Hatására az NSDAP már 1920–1921-ben tömegagitációba kezdett, s ezzel alapvetően különbözött az első világháború után szerveződő csoportoktól.

Hitler alapvető politikai és propagandatapasztalatait 1914 előtt szerezte Bécsben, ahol közvetlen közelről figyelte meg a munkásmozgalmi rendezvényeket és a jobboldali, populista demagógokat. A náci-mus általa képviselt esztétikája és propagandaalképzése voltaképpen e két befolyásra épült: a munkás- és népi

A propagandának mindig a tömegek felé kell irányulnia. Feladata nem a tudományos igényű ismeretátadás, hanem a tömeg figyelmének felhívása bizonyos tényekre, eseményekre. Minden propagandának népszerűnek kell lennie, és szellemi színvonalát a felvilágosítandók legkevésbé képzett rétegének befogadóképességéhez kell

ÉS MEGVALÓSULÁSA A HARMADIK BIRODALOMBAN

mozgalmakhoz való közeledésben előszeretettel használta az élőszó és a propagandaeszközök erejét. Az első világháború alatt újabb tapasztalatot szerzett, a fegyverek és az ideológiák háborújában az európaiak tudatába először került be a politikai propaganda. A korabeli megfigyelők az antant győzelmének okai között főleg a brit háborús propagandát emlegették, amellyel Németország semmit sem tudott szembehelyezni.

Hitler a *Mein Kampf*-ban a német és osztrák háborús propagandáról elmondta, hogy hiányzott belőle a helyes elgondolás. Lélektanilag teljesen hibás volt vicclapjaikban az ellenséget nevetségessé tenni, mert ez nagyon megbosszulta magát. A német katona az ellenfél ellenállását tapasztalva becsapottnak érezte magát addigi felvilágosítói által, s a félrevezetett ember felmondta a szolgálatot. Ezzel szemben az angolok és amerikaiak háborús propagandája lélektanilag helyes volt. Ők a németeket népük előtt barbárnak és vandálnak tüntették fel, így a katonákat előkészítették a háború borzalmaira, s ezzel elejét vették a csalódásnak. Az ellenük bevetett legborzalmasabb fegyver is csak igazolta addigi felvilágosításukat, megerősítette kormányzatuk igazmondásába vetett hitüket, növelte dühüket és gyűlöletüket az elvetemült ellenséggel szemben.

szabni. „A tömeg befogadóképessége nagyon korlátozott, értelme csekély, és éppen ezért nagyon feledékeny. Emiatt tehát a hathatós propagandának mindössze néhány pontra kell szorítkoznia. Ezt a néhány pontot és néhány tételt viszont addig kell vezérszavakban ismételni, amíg az utolsó is megérti ebből a szóból azt, amit akarunk.”

PROPAGANDA ÉS CSÁBÍTÁS

1933 márciusában Hindenburg birodalmi elnök aláírta a 35 éves Joseph Goebbels miniszteri kinevezését a Birodalmi Népfelvilágosítási és Propagandaminisztérium élére. Hitler kancellári rendelete pedig a minisztérium illetékességi körébe sorolta a nemzet befolyásolásának valamennyi feladatát, az állam, a kultúra és a gazdaság érdekében kifejtett tevékenységet, illetve a kül- és belföldi közvélemény informálását.

Goebbels 1933 tavaszán néhány héten belül 350 fős munkatársi stábot állított fel, amelynek létszáma 1942 májusára 1500 köztisztviselőre, közalkalmazottra és munkásra duzzadt. Az 1933-ban felállított hét osztály száma 1941-re 17-re nőtt, s külön osztály foglalkozott a „hazugságelhárítással”. A minisztérium 1,3 milliárd márkával gazdálkodott, amely főleg a rádió-előfize-

tési díjakból származott. Ezzel szemben mindössze 880 millió kiadás állt. A rendkívüli költségvetés összegeit a számvevőszék és a pénzügyminiszter nem ellenőrizte. A pénzügyi mérleg végül egymillió márka hiányt mutatott, amelyet a pénzügyminiszter utólagos jóváhagyásával egyenlített ki.

Goebbels vezető beosztású emberei nemcsak szakemberek és igazgatási specialisták, hanem mindenekelőtt politikusok voltak. Egy részük széles körű nemzetközi tapasztalattal rendelkezett, amelyre a nácizmus külföldi propagandája érdekében volt szükség.

A rituális és szimbolikus tömegmozgósítás eszköze a fáradhatatlan energia, a fiatalos erő és vitalitás benyomásának

fenntartása volt. Az embereket sohasem hagyták nyugton. A párt vezetése számára világos volt, hogy semmi sem lenne végzetesebb a mozgalom számára, mint a nyugalom és a dermedtség. Az állandó, feszült figyelem fenntartásához címlapi szereplésekre és párbeszédre volt szükségük. A „harci időszakban” ezt szolgálták a Führgyűlések, a reklámcsoportok, az épületek fellobogózása, az agresszív plakátakciók, a szüntelen gyülekezés és gyűlésezés, a rölapok és szórólapok osztogatása teherautókról vagy éppen a katonai formációkban menetelés, zenés felvonulások, térzene, sportünnepélyek, közös templomba járás, sőt a brutális utcai verekedések is. A folyamatos jelenlétet szuggertálták minden területen, felhasználva az ifjúság kultúráját és fiatalos dinamikáját.

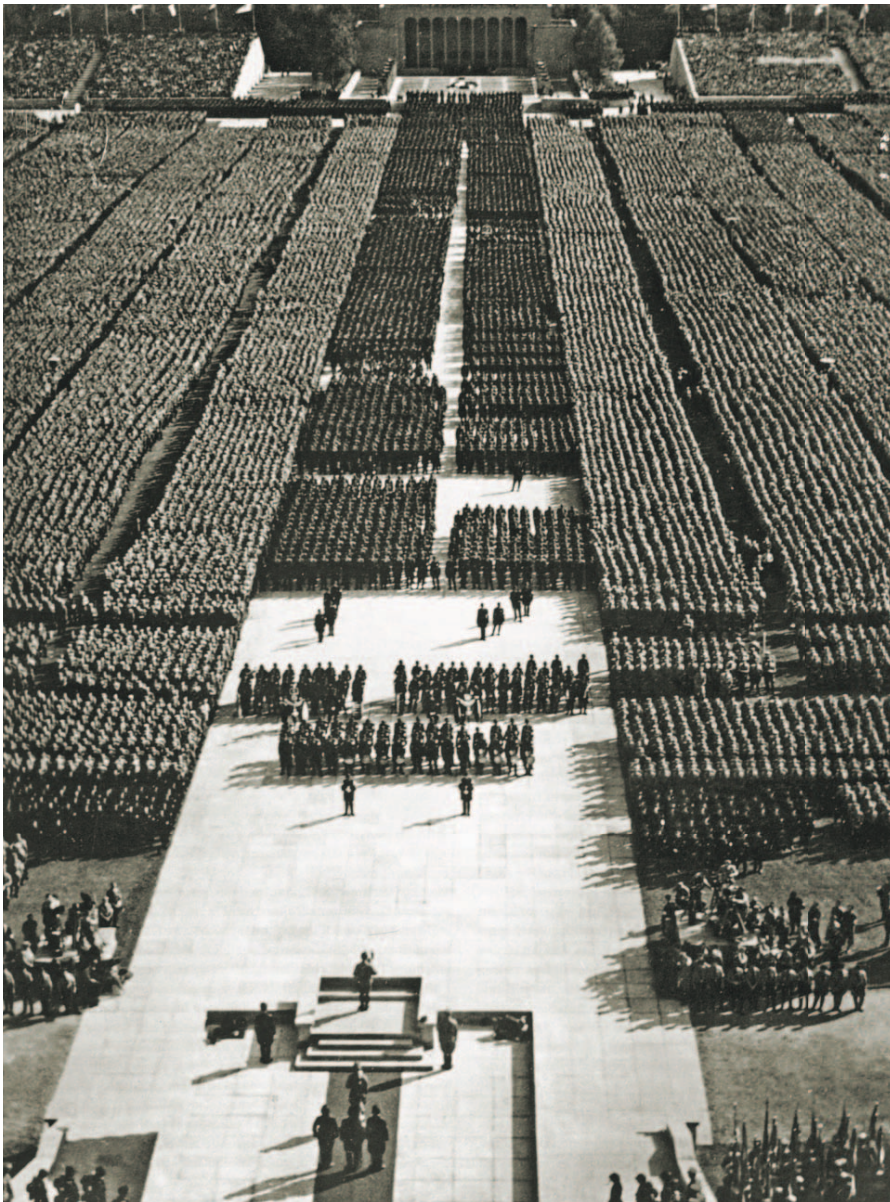
A főbb náci szimbólumok közé tartozott a zászló, a horogkereszt és a felvonulási jelvények. Színszimbolikájában a piros a mozgalom társadalmi eszméjét, a fehér pedig a nacionalista ideológiát jelentette. A horogkeresztet közel négyezer éven át számos európai és Európán kívüli kultúra használta szimbólumként. Különbözőképpen értelmezték: a mozgás, a változás jelének, vagy Indiában éppenséggel napkeréknek tekintették a svasztikát. A horogkereszt Hitler számára „az árja ember győzelméért folyó küzdelem misszióját” jelentette, és 1920-ban került fel az NSDAP zászlajára. A horogkeresztes zászló 1933-ban a fekete-fehér-vörös lobogó mellett alkalmazott birodalmi, 1935-től pedig egyedüli nemzeti zászlóvá vált. A felvonulási jelvényeket 1922-től Hitler tervezte az ókori római hadijelvények mintájára.

Hitler követendő példát látott az első világháborús brit propagandában, a munkásmozgalmi agitációban, a modern üzleti reklámok példaképfunkciójában s a korabeli népszerű tömegpszichológiában, amely az egyén feloldódását hirdette a tömegben. A tömegbefolyásolás modern eszközeinek tökéletesítésével végül valamennyi ellenlábását kiiktatta. A náci propaganda alapvetően totális volt; az élet valamennyi területére kiterjedt, mindig és mindenütt (munka és szabadidő) jelen volt és mozgósított. Elsősorban nem az értelmiséghez, hanem a széles tömegekhez szólt, szubjektívan és egyoldalúan. Kevés témára koncentrált, azokat kitartóan ismételte, s elválaszthatatlan egységet alkotott az erőszakkal. Hitler felismerte, hogy a hatalmi monopólium mellett a lakosság mozgósításának és félvezetésének fontos feltétele a hírek és információk monopóliuma.

A keresztény ünnepekkel versenyezve kialakították a náci ünnepeket: január 30. a hatalom megragadásának napja, február 24. a pártalapítás ünnepe, március 16. a hősök emléknapja, április 20. a Führrer születésnapja, május 1. nemzetközi ünnepéből a nemzeti munka napja lett. Májusban az anyák napját, június 21-én a nyári napfordulót, szeptemberben a nürnbergi birodalmi pártnapot, október elején Bückebergben az arató-hálaünnepet, november 9-én a mozgalom napját, december 21-én pedig a téli napfordulót és a német karácsonyt ünnepelték.

A vizuális propagandaesemények a mindennapokat is átszőtték, hogy demonstrálják a nép és a vezetés sorsköz-

Filmkocka az 1934-es nürnbergi náci pártkongresszust megörökítő propagandafilmből, *Az akarat diadalából*

Goebbels a berlini Sportpalastban, 1933. február 10.

zösségének érzetét. A korábbi *Heil!* helyett bevezették a *Heil Hitler!* „német köszöntést”, a zárt sorokban való marsírozást és a náci párt különböző szervezeteinek felvonulását, az iskolai reggeli ünnepeket, a zászlóavatást és zászlószentelést, a fáklyás felvonulásokat, az utcai gyűjtéseket és az egytálétel-vásárnapokat. Mindezeket egyéb akciók egészítették ki: a rendszeres népszavazások, „termelési csaták”, téli segélyakciók és gyűjtések s egy-egy nap heroizálása (1933. február 27-én a Reichstag leégését az „általános kommunista felkelés kezdetének”, a március 5-i parlamenti szavazást „az ébredő nemzet napjának”, a Reichstag március 21-i megnyitását a „nemzeti felemelkedés napjának” nevezték el).

A náci ideológia és gyakorlat egyszerre volt reakciós és modernizációt hirdető, antimarxista, agrárromantikus és ipari tőkést pártoló, diktatórikus és népképviselői, elit és populista. Eredményes volt a Führer-kultusz kiépítésénél és ápolásánál, a karizmatikus Führer-mítosz esetében, az osztályok feletti népközösség propagálásában, a hadrafoghatóság és a militarizmus erősítésénél, a fegyverkezés támogatásánál. Eredménytelen maradt a lakosság soraiban általános, agresszív zsidóellenes pogromhangulat kialakításában, az 1914. évihez hasonló háborús mozgó-

sításban és abban, hogy erőteljes identitást teremtsen a korrupt pártnak.

A politikai alkalmazkodásért cserébe a lakosság korábban elképzelhetetlen társadalmi mobilitáshoz és szabadabb életformához (pl. a náci leányszervezeti tagsággal a fiatal lányok kikerülése a szűk falusi életformából), anyagi előnyökhöz (pl. munkahely), az egyéni bizonyítás lehetőségéhez, nem értelmiségi karrierhez, szociális gondoskodáshoz, vagy éppen a szabadidő felhasználásának – irányított – ajánlatához jutott.

GOEBBELS MÉDIA- ÉS PROPAGANDAPOLITIKÁJA

Hitlertől eltérően Goebbels az 1920-as évek elején tett szert meghatározó tapasztalatokra a propaganda területén, amikor a válságtól sújtott weimari köztársaságban a különböző politikai csoportok befolyásért és ismertségért küzdöttek. Goebbels nem a társadalmon kívül állóként, hanem újságíróként, a rendszer tagjaként igyekezett karrierjét egyengetni. Miközben Hitler a müncheni sörözőkben agitált, Goebbels a Rajna-vidéki Elberfeldben tanulmányokat írt és irodalmi hírnévről álmódott.

Eltérő tapasztalataik eltérő felfogáshoz vezettek a propagandában. Hitler

azt gondolta, hogy Gustave Le Bon tömeglélektanával megismerte a propaganda „tudományos” elméletét. Fő céljának a „tömegek meghódítását” tekintette, amely a „Harmadik Birodalom” véleményformálásának vezérfonala lett.

Goebbels ugyan Hitler megnyilvánulásaihoz igazította nyilvános kijelentéseit, de kidolgozta saját elképzeléseit, amelyek jóval összetettebbek voltak Hitler szimpla tömeglélektani kijelentéseinél, és a társadalmi ellenőrzés átfogó elméletén alapultak. Goebbels esetében sokrétűbb volt az alkalmazandó propagandatechnikák skálája is. „*Nem érdemes a propagandáról vitatkozni – vélekedett –, az nem elméleti kérdés, hanem a gyakorlat dolga.*”

Nézetrendszerük főleg abban különbözött, hogy Goebbelsnél erőteljesebben jelentkezett a világnézet és politikai vallás cinizmusba fordulása. A náciizmus ideológiai üzenete számára nem katekizmus volt, hanem tetszés szerint kezelhető propagandaanyag. Állandóan újraértékelte a helyzetet, és ehhez igazította cselekvését. Hitlertől eltérően nem részegült meg saját szavaitól, jöllehet örömmel fogadott minden dicséretet. Miközben Hitler a német nép Messiásának tekintette ma-

gát, Goebbels megelégedett azzal, hogy 35 évesen birodalmi miniszter lett. Ezután már főleg az ingatlanok, a motorcsónakok és hatalmi bázisának biztosítása érdekelték. Antiszemitizmusa sem belülről fakadt, hanem taktikai megfontolások vezették. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy adott esetben a legelvakultabb zsidógyűlölő legyen.

Személyiségük és politikai szocializációjuk eltérései miatt másként közelítettek a propagandához is. Miközben Hitler a hallgatóság tömeglélektani legyűrésére törekedett a beszédeivel, Goebbels tapintatos üzenetekkel, meseteri megfogalmazásokkal és hatásadás eszközökkel operált. A propagandaminiszter nem hitt a kollektív tömegkábulatban, s propagandájának hatását rutinosan inkább az erőszakkal és más restriktciókkal való fenyegetéssel érte el. Számára a propaganda elsődlegesen nem a nagygyűléseket és tömegfelvonulásokat jelentette, hanem a befolyásolás kifinomult módszerét alkalmazva észrevétlenül igyekezett átítatni hallgatóságát eszméivel.

Sötét művészete gyakorlását segítette kispolgári származása is. Ismerte a munkások és az alkalmazottak felemelkedési és polgárosodási vágyát, s virtuóz módon játszott ezzel. Időnként komolyan gondolt szocializmusa pedig a felső tízezer ellen fordította. Intellektuális kultúrája és médiatapasztalatai lehetővé tették, hogy komolyan részt vegyen a korabeli politikai-publisztikai vitákban, amire sem Hitler, sem más vezető nácik nem voltak képesek. Goebbels jéghideg racionalista volt, aki egyik pillanatról a másikra romantikussá tudott változni; afféle kis és sánta Machiavelli, aki pontosan tudta, mit jelent deklasszálnak és kicsúfoltnak lenni.

Goebbels célja az információ totális ellenőrzése volt: az egész sajtó, rádió és egyéb véleménynyilvánítási formák szigorú gleichschaltolása, a véleményalkotás monopolizálása. A nácik 1933 után gyorsan megoldották az információ-ellenőrzés átfogó rendszerének kiépítését, s ez az idő múlásával egyre tökéletesebbé vált.

Az 1933. február 28-i szükségrendelet ismét bevezette az utólagos cenzúrát, amely fegyelmi eljárásokhoz és bírósági felelősségre vonásokhoz vezethetett. Betiltották a baloldali lapokat, uniformizálták az

egyes sajtószövetségeket és a kiadói tevékenységet. Az október 4-én életbe lépett szerkesztői törvény a sajtót merev ideológiai és „faji” ellenőrzés alá helyezte, amely személyi tisztogatással járt. A sajtót a későbbiekben részletes utasításokkal tartották rövid pórázon. A napi berlini sajtókonferencia bevezetésével közvetlen sajtóirányítást valósítottak meg. A Birodalmi Kulturális Kamara felállításáról 1933. szeptember 22-én kiadott törvény minden művészt állami ellenőrzés alá helyezte, s gyakorlatilag felszámolta a művészi szabadságot.

A nemzetközi kommunikációs hálózatba betagolt modern Németország nácik általi totális információs elzárása példátlan a történelemben. A németek főleg a háború éveiben kényszerültek arra, hogy a saját túlélésükhöz szükséges információkat személyes kapcsolatok révén szerezzék be. Mindez egyrészt megkérdőjelezte a nácik totális

információ-ellenőrzésre irányuló törekvését, másrészt a lakosság kommunikációs dezorientálásához vezetett.

1933 előtt Goebbels az agresszív agitatori stílust részesítette előnyben, a hatalom megszerzése után azonban a hecckampányok helyébe mindinkább a felsőbbbségi integrációs propaganda lépett. Ennek kellett az embereket az új államhoz kötnie és csírájában elfojtania minden ellenzéki megnyilvánulást. Mindez a propaganda stílusának megváltozását igényelte. Goebbels személyes öltözete és viselkedése is az államférfi benyomását keltette: bőrdzseki helyett öltönyt viselt, elegáns személyautón utazott, s nemesi származású adjutánsokkal vette körül magát. Propagandája is gyakorlatiasabb lett.

A rendszer békeéveiben Goebbels inkább szórakoztatási, mintsem propagandaminiszternek bizonyult. A legkisebb részletkéig beavatkozott a rádiózásba, a filmgyártásba és a művészeti

Hitlert és az új Németországot bemutató amerikai kiadvány, 1934

életbe. Az autópálya-építés során minden útszakaszt vagy hidat műszaki csodaként ünnepeltek, maximálisan kihasználva a széles közvélemény műszaki vonzalmát. A mérnöki munka és a megszelídített természet harmóniáját „acélos romantikaként” ünnepelte, propagandisztikusan tovább vezetve és átalakítva az 1920-as évek népszerű és részben avantgárd kultúráját.

Valamennyi náci vezető közül Goebbels állt a legközelebb a modern médiakultúrához. Éppen ezen alapult propagandakezdeményezéseinek sikere. Ő is használta a „vér és rög” kifejezést és népies fordulatokat, s megkísérelt archaikus retorikával a régi germán mítoszokhoz kapcsolódni, de nem tudott mit kezdeni Rosenberg és Himmler okkultista miszticizmusával. Ő a széles lakosság számára elfogadható, emberközpontú és életközeli propagandára törekedett. Ehhez könnyed, modern stílust használt. Rosenberget merev dogmatikusnak tekintette. Értelmetlen azt hinni – mondta egyszer –, hogy a tengeralattjáró gépterméből olajosan előmászó gépész majd Rosenberg könyvéhez, *A 20. század mítoszához* nyúl. Őt békén kell hagyni az ideológiával, inkább lemezzátszót kell a kezébe adni, hogy meghallgassa a *Lili Marleent*.

Nagy-Britanniától s részben az Egyesült Államoktól eltérően a háború kitörésekor a német mozik, varieték és a szórakoztató színházak nem zártak be. Éppen ellenkezőleg: a győztesen előrenyomuló német Wehrmachtot pendlítő művészek, rádióadók és frontvarieték gigantikus karavánja kísérte egész Európán keresztül. „Minél sötétebbek az utcák, annál nagyobb fényárban kell úszniuk a színházaknak és moziknak.

Minél nehezebb idők járnak, annál világítóbbá kell tenni a művészetet, az emberi lélek vigasztalóját” – vallotta.

Igyekezett elkerülni a felismerhető propagandaüzeneteket. Határozottan elutasította, hogy filmben vagy színpadon SA-tagok meneteljenek. A szórakoztatásnak lehetőleg az „igazi életet” kellett visszatükröznie, amelyet nem a bombatámadások határoznak meg.

A HITLER-MÍTOSZ MEGTEREMTŐJE

Ian Kershaw részletesen leírja, hogyan formálódott a vezérmítosz az 1920-as évek elején Münchenben híveinek szűkebb körében, majd terjedt tovább az 1925-ben újjáalapított nemzetiszocialista párt tagságára, később a választók s az ország lakosságának többségére. Végül pedig önmagát tévedhetetlennek tartva Hitler már nem tudott reagálni a valóságra, s a figyelmeztetések ellenére tragédiába sodorta az országot.

A tömegek manipulálhatóságát vallva Hitler is nagy figyelmet fordított a közvéleményben róla kialakult képre. Fellépését, mimikáját, beszédstílusát gondosan megtervezte. Nem viselt szemüveget, nem vett részt olyan tevékenységben, amelyben nem tűnt volna ki, s nőtlenségét szintén funkcionális szükségyszerűségnek tekintette.

Hitler személyes népszerűsége nélkül elképzelhetetlen lett volna az a nagyfokú népi támogatás, amelyre a rendszer támaszkodhatott. A „Hitler-mítosz” mögött azonban manipulatív szándék húzódott meg. 1941-ben, a rendszer csúcspontján Goebbels legnagyobb propagandateljesítményének

nevezte a „Führer-mítosz” megteremtését.

1935–1936-tól Hitler már maga is hitt saját mítoszában, amely kedvezően hat vissza a mozgalomra. A Reichstagban 1939. szeptember 28-án ezt mondta: „*Én küzdöttem le a németországi káoszt, s állítottam helyre a rendet. [...] Nekem sikerült a szívünkhöz oly közel álló hétmillió munkanélkülit ismét beépíteni a hasznos termelésbe. [...] Egy másik világ fenyegetéseit megelőzendő, a német népet nemcsak politikailag egyesítettem, hanem katonailag fel is fegyvereztem. Visszaadtam a birodalomnak a tőlünk 1919-ben elrabolt provinciákat, visszavezetem hazájukba a tőlünk elszakított, szerencsétlen németek millióit, helyreállítottam a német élettér évezredes történelmi egységét, s azon fáradoztam, hogy mindez vér nélkül, népem és mások háborús szenvedései nélkül történjen. Mindezt saját erőmből, 21 évvel ezelőtt még ismeretlen munkásként és katonaként tettem.*”

Goebbels, az agresszív agitátor

PROPAGANDA A HÁBORÚBAN

A második világháború alatt megnőtt Goebbels befolyása a háborús propagandára és a hadviselésre. Személyisége fokozatosan militarizálódott. 1942-től Hitlertől határozottabb állásfoglalásokat, a németektől pedig nagyobb keménységet követelt. A háborús törekvések motorjaként 1944-ben kinevezték a totális hadviselés teljhatalmú birodalmi megbízottjának. 1945 tavaszán pedig – igaz, csak néhány órára – Hitler utódjaként birodalmi kancellár lett.

**Ganz Deutschland
hört den Führer**

mit dem Voltsempfänger

Comitas

From: Deutsche Radios- und Fernseh-Gesellschaft

A „HITLER-MÍTOSZ”

lan Kershaw hét pontban foglalta össze a „Hitler-mítosz” lényegét, megállapítva, hogy az imázs és a valóság közötti ellentét mindegyik esetben óriási, s a „mitikus” tartalom félreismertetlen.

1 Hitlert a nemzet és az egységes „népközösség” megszemélyesítőjének, a nemzeti érdek önzetlen képviselőjének tekintették, akinek megvesztegethetetlensége és önzetlen indítékai leválaszthatók a pártfunkcionáriusok botránys kapzsiságáról és képmutatásáról.

2 Elfogadták, hogy egy személyben az ő nevéhez fűződik a német „gazdasági csoda” megteremtése az 1930-as években. Ő szüntette meg a tömeges munkanélküliség átkát, amely más európai nemzeteket továbbra is sújtott, ő keltette életre a gazdaságot, magasabb életszínvonalat teremtett, s lerakta a tartós jólét új alapjait.

3 Hitler a „népi igazság” képviselőjének, az „egészséges néperzésület” szószólójának számított, a közkerkölcs bajnokának, aki a „nép ellenségeivel” szemben a „rend” helyreállítása érdekében kemény és szükségképpen könyörtelen lépésekre vállalkozik.

4 Az egyház elleni küzdelme alapján Hitlert széles körben őszinte embernek tartották, a bevett hagyományok és in-

tézmények ügyében pedig „mérsékeltnek”, szemben a náci mozgalom radikális és szélsőséges elemeivel. Úgy vélték, környezete jórészt eltitkolja előle, mi is történik valójában. „Ha ezt a Führer látná!” – hangzott a nép körében az önámító vágyakozás.

5 A külügyek terén úgy tekintettek rá, mint aki őrzője és fanatikus védelmezője Németország jogos érdekeinek, aki újra erőt önt a nemzetbe. Úgy tűnik, zseniális államférfiként gondoltak rá, s egyáltalán nem rasszista-imperialista kardcsörtetőként, akinek célja a megsemmisítő háború és a mértéktelen német hódítás.

6 A háború első felében Hitler páratlan katonai vezetőnek mutatkozott, aki egykori bátor frontkatonaként ismeri és megérti a katona „lelkét”. Sokan még a hadiszerecsé megfordulása után is a biztos győzelembe vetett rendíthetetlen német akarat megtettesítőjét látták benne.

7 Hitlerben látták a nemzet állítólag hatalmas ideológiai ellességeivel – a marxizmussal, bolsevizmussal és mindekelőtt a zsidókkal – szembeni védőbástyát. A bolsevizmustól való félelem és a német középosztály körében elterjedt marxizmusellenesség, amelyet a német propaganda erőszakos hangneme tovább élezett, kétségtelenül széles bázist teremtett Hitler népszerűségéhez.

A náci népközösség létrehozására irányuló propagandája is megváltozott. Taktikai elképzelése a közvélemény rövid távú befolyásolására irányult. Naplójából kitűnik, hogy ekkor főként az információs menedzsment kérdéseivel foglalkozott: mikor, milyen tálalásban, milyen híryanagot, milyen közönségnek juttasson el, illetve hogyan lehet alkalmazni a saját hírközlési politikát az ellenfél megtévesztésére vagy demoralizálására. „A politikai hadviselés legnehezebb feladata a hírközlési politika” – állapította meg. Egyfajta propagandista kisipari tevékenységre volt szükség az erőteljesen centralizált médiaapparátus koordinálása és ellenőrzése érdekében. Megváltozott a propaganda stilisztikája is. A korábbi pompa helyébe rövid, hűvös jelentések léptek szerény tálalásban, amely tovább erősítette a hír hatását. A szikár katonanyelven megfogalmazott híryanagnak és tényközlésnek köszönhetően a legfelső hadvezetés közleményei nagy tekintélynek örvendtek.

1943 márciusában a németek felfedezték a Szmolenszk melletti katyíni erdőben 1940 tavaszán az NKVD által le-

mészárolt 4400 lengyel tiszt (s másutt további 10 000 ember) tömegsírját. A német propaganda a sztálingrádi vereség után válságban volt, ezért azonnal felismerte a felfedezésben rejlő lehetőséget. „Rávettem semleges újságírókat, hogy Berlinből utazzanak el a lengyel tömegsírokhoz. A lengyel értelmiség képviselőit is odahívatom. Lássák csak saját szemükkkel, mi vár rájuk, ha teljesülne gyakori kívánságuk, s a bolsevikok legyőznék a németeket” – jegyezte fel naplójába 1943. április 9-én. Kezdeményezésére a német propaganda a Nemzetközi Vöröskeresztet is beakarta vonni a független vizsgálatba, ezt azonban a Szovjetunió nyugati szövetségesei támogatásával megghiúsította. Ezután a németek újabb lehetőségeket kerestek a szovjetek bűnösségének megerősítésére. Lengyel és semleges országok orvosait, a Lengyel Vöröskereszt képviselőit, illetve német hadifogságban lévő szövetséges és lengyel tiszteket szállítottak Katyńba, akik 1943 júniusáig feltárták a tömegsírokat, és megvizsgálták a tetemeiket. Hivatalos vizsgálati jelentésüket a német külügyminisztérium megjelentette. Ennek bázisán Goebbels a katyíni témát még hónapokig napirenden tartotta, jelezve az információ-ellenőrzés és a kizárólagos közvetítés szándékát.

Goebbels propagandaelképzelése különböző elemekre és stratégiákra épült, amelyeket különböző időpontokban s eltérő intenzitással alkalmazott. 1933 előtt sikeres politikai agitátor volt, aki a weimari köztársaság utolsó éveiben a vélemények ütköztetése során modern és agresszív propagandaelképzelésével jelentősen hozzájárult a nemzetiszocialista párt sikeréhez. A hatalom megszerzése után céltudatosan egységesítette az egész média- és kulturális szférát. Érdeklődése mindinkább a szórakoztatás és a népszerű kultúra felé fordult, amelyeket a nemzetiszocialista uralom stabilizációs eszközeinek tekintett. Ekkor a németeket állandóan újabb attrakciókkal lepte meg, s ideológiai befolyásolásuk háttérbe szorult. A háború alatt azonban visszatért politikai jellegű propagandaelképzeléséhez, s mindinkább az ideológia felé fordult.

Állandó vívódásai, belső ellentmondásai, reménytelen romantikája és nagyvárosi cinizmusa emberként teljesen deformálták, agitátorként azonban a náci vezetők klikkjében kivételes jelenséggé tették. Személyében egyszerre volt jelen a megfelelni vágyás, a gátlástalanság a politikai véleményalkotásban s a kreativitás a propaganda tervezésében és hazug megvalósításában. ♦

Egész Németország a Führert hallgatja. Propagandaplakát, 1936